

להפוך כל אבן

■ איך משפיעים מנהגי האירוח על תכנון הבית? מדוע ליד הקרוואנים בהתנחלויות תמיד תמצא כביסה תלויה? ומה הטעם בגינה ציבורית בלי צמחייה? כנס בין תחומי שיתקים בשבוע הבא יעסוק במושג הכל כך טעון "בית ישראלי"

אסתר זנדברג

"בית ישראלי" - צירוף שהיה יכול להיות שם של עוד מפלגת ימין - הוא הכותרת של כנס אקדמי שיתקיים בשבוע הבא באוניברסיטת תל אביב. "בית" היא אולי המלה הטעונה ביותר בישראל, שבה קשור המושג יותר לסכסוך דמים מאשר למנוחה ונחלה, שהבית הפרטי מתערבב בה בבית הלאומי ו"בניין הארץ" כרוך בהרס וחורבן של בתי אחרים. "מהו בית ישראלי" היא שאלה שנרונה בפורומים שונים; אם במוספי ערב חג בעיתונות ובמשאלי דעת קהל,

מחסן עבודה של אפרת שלם מתוך יום העיון

חוקרת התרבות סיגל ברניר, מרצה בבצלאל, שתדבר בכנס על הבית בראי האירות. האירות, אומרת ברניר, "הוא מוסד חברתי המתרחש במרחב הפרטי, מוגדר על ידי החברה ומגדיר אותה. מעצב את גבולות הבית. יחסי אירוח והתארחות הם מערכת יחסי כוח ומטאפורה ליחסי כיבוש וקולוניאליזם של אורח שבא ומרגיש שהבית הוא שלו". והותם הפוליטית של האורח והמארח, השועל והארנבת, פתוחים לפרשנויות פוליטיות. האורח, אומרת ברניר, הוא זר שנכנס הביתה. כל תרבות תגדיר עד לאן הזר יכול להיכנס, והקודים ישליכו על תכנון הבית: אם לא רוצים להכניס זרים לשירותים, מי שיכול להרשות לעצמו יקצה שירותים לאורחים. הסי לון נועד לאירוח, אבל אורח יותר אינטימי ייכנס גם למטבח. מטבח פתוח, למשל, מזמין פריצת גבולות. יש אורחים שישמרו על הגבולות

סביבה

לות הלא משורטטים של הטריטוריה, ואחרים יחרו אליה ולפעמים תיגרם מבוכה. בבתי עשירים נהוג לאחרונה להתקין מטבח ייצוגי פתוח, מעוצב ומצויד, שלא מבשלים בו, ומא- חוריו מטבח קטן ורחוק למבשלת הפיליפינית. בחברה הישראלית היהודית נהוג עדיין לערוך לאורחים סיור בבית ולנהל שיחות על השיפוף האחרון. בחברה הברואית המסורתית לעומת

קשה לחשוב על אוכלוסייה אחרת שבה המושג 'בית' כל כך מאיים ומאיים.

חדר שבת

"ישנם דברים שצריכים להיות בבית חרדי ואין להם זכר בבית חילוני, ואני לא מדברת על כיור כפול במטבח, כי זהו פינוק ולא חובה", אומרת הד"ר הדס חנני, מהחוג ללימודי ארץ ישראל, שתדבר בכנס על הבית החרדי האשי כנזי בישראל. "מהותית יותר בבית החרדי היא דלת לסלון שנקרא 'חדר שבת' כדי שאפשר יהיה לסגור אותו, וכמובן פינה לנטילת ידיים מחוץ לשירותים. נדירה חרדית צריכים להיות לפחות שני חדרים נפרדים לבנים ולבנות. בית חרדי אמיד מצויד בכל החידושים, אבל הפונקצי ציה היא מעל לכל. בבית חרדי לא תהיה שידה לקישוט ולאווירה בלבד". בחברה החרדית יש ביקוש רב למעצבי פנים, כי "כדאי לנצל כי סנטימטר מרובע וצריך לדעת לתמרון. בעיקר בחרדי ילדים ומטבחים שהם צוואר בקבוק. נשים רבות במגזר לומדות את המקצוע".

בערים חרדיות חדשות רואגים כיום לגני משחקים בין כל שניים-שלושה בתי דירות, שבכל אחד מהם יכולים להתגורר בחישוב פשוט גם 200 ילדים. בדרך כלל אין להם תנועת נוער, אין מחשב, קולנוע וטלוויזיה. לא הולכים לבלות בקניון, וכך גינה היא צורך חיוני. הגינות צריכות להיות לא גדולות מדי,

בחברה הישראלית היהודית נהוג עדיין לערוך לאורחים סיור בבית ולנהל שיחות על השיפוף האחרון. בחברה הברואית המסורתית אורח שואל רק איפה הכיוון למכה ואיפה אפשר להשתין

אומרת חנני, וללא צמחייה עבותה כדי שלא ייווצרו מקומות להתייחדות. בעיר חרדית צריך פחות חניה, אבל לעומת זאת הרבה מבני ציבור. חנני מרצה על מחקרה בפורומים פרטיים ומ- שוכנעת כי היכרות עם החברה החרדית תביא להפחתת חשדות וסטיגמות. "אני רואה עד כמה אנשים נדהמים לגלות את העולם החרדי, דווקא דרך פרטים טכניים לכאורה".

מחסנים

"בחצר האחורית של הכנס על הבית הישראלי ניצב לו המחסן. בוני מחסנים, חוקרי מחסנים, מתעדי מחסנים ומחסנאים ידברו על המחסן ויצילו אותו: על המחסן הביתי והמח- סן התעשייתי, על מחסני הצבא, על מחסני מזון, על מחסן תלבושות, על מחסן עתיק, על ארכיון ועוד", כותבת ד"ר תמר ברגר, חוקרת תרבות ומרצה בבצלאל, האחראית ליום עיון נפרד במסגרת הכנס, שכותרתו "מחסן".

בית ישראלי פלוס מחסן הוא מונח גדלני מוכר. יום העיון, "תוספת בצלאלית אלטרנטיבית ייחודית לנו", כדברי הד"ר יערה בראון מבצלאל (מיוזמי הכנס יחד עם ד"ר אורית רוזין מאוניברסיטת תל אביב), יתקיים ביום חמישי בגלדיה בצלאל ברחוב סלמה 60 בתל אביב, ויעסוק במחסן במונח הרחב של המלה. כך למשל, מאיר ויזלטיר ייקרא מספרו "מחסן", רלי דה פריס תדבר על ענבר במחסן שבו היא מאחסנת את עבודות האמנות שלה, כריס גאנס ידבר על מחסני "אונרא", אמיר מן על מגה- פרויקטים אדריכליים שתכנן ובהם "איקאה", מרק גלזמן על הרחם כמחסן ועוד באותה רוח.

זאת, אומרת ברניר, אורח שואל רק איפה הכיוון למכה ואיפה אפשר להשתין.

אינסטנט-שורשיות

אם "בית" הוא מושג טעון בישראל, הרי על אחת כמה וכמה בחברה הדתית הלאומית, מסביב ההיסטוריון ד"ר מיכאל פייגה מהמכון לחקר ישראל באוניברסיטת בן גוריון, שי- רצה בכנס על הבית הפרטי והבית הלאומי בהתנחלויות האידאולוגיות. "השילוב של לאומיות דיקלית, ערכים דתיים והמאבק על טריטוריה הפכו את הבית של המתנחל לאתר שסביבו מתנהל חלק מרכזי מהמאבק הישראלי- ליפלטטיני", אומר פייגה. יחד עם זאת, הבית הפיסי, הקונקרטי, לא נהפך על ידם לפאטיש. למתנחלים אין בעיה עקרונית לעבור דירה או להרוס את ביתם כדי לבנות במקומו בית גדול יותר. "הבית מקודש כאדיאה יותר מא- שר בבית ספציפי", אומר פייגה.

אחד מסלעי הסכסוך הפוליטי הוא המאבק על אותנטיות ושייכות למקום. על הרקע הזה, מאפיין בולט בהתנחלות הוא "הכינון המיידני של בית ותיקו של שגרה", אומר פייגה. מתנח- לים שנכסו לקרוואן חדש הפגינו אינסטנט-שור- רשיות. הם הקפידו לצאת עם תינוקות בעגלות לטיול, להעביר בהפגנות את חפציהם למי קום החדש או לתלות כביסה בחוץ. מתבונן מבי חוץ יכול לראות בנורמליות הריטואלית הזאת דווקא חרדה מפני היעדרה של שגרה והצהרה על הזמניות של הבית, אומר פייגה. שכן "אם המלה 'בית' פירושה רוגע, מנוחה ונחלה, הרי ביתם של המתנחלים לא סיפק את כל אלה.

ואם בשיח האקדמי ובלימודי תרבות. קובץ חלוצי של מחקרים על הבית הישראלי התפרסם לפני כשנתיים בספר "צורות מגורים: אדריכלות וחברה בישראל", שערי- כו האדריכליות שלי כהן וטולה עמיר. הכנס באוניברסיטה - שיתקיים בימים שלישי ורביעי הקרובים מטעם המכון לחקר הציונות וישראל באוניברסיטת תל אביב והאקדמיה לאמנות בצלאל בירושלים - הוא במה לגל נוסף של מחקרים, הנכנסים לפינות בבית הישראלי שטרם נחקרו עד תום. כמו החברה בישראל, הבית הישראלי אינו בית אחד בה' הידיעה, אלא שלל בתים שונים המשקפים אידאולוגיות שונות, פוליטיקה ופוליטיקה של זהויות, אורחות חיים, מעמדות, צרכים ואילוצים.

בית ישראלי בכנס הוא על כן הרבה "בתים": בית חרדי, בית ערבי, בית מופרט בקיבוצים, בית בשיכון ציבורי בערי פיתוח, בית כמקום אירוח, בית פמיניסטי, בית כפי שהוא מיוצג ביצירה האמנותית ועוד. הנושאים יידונו, ברוח המחקר וביקורת התרבות העכשווית, בהקשרים בינתחומיים רחבים. כמה מהם מוצגים להלן. בתים רבים נותרו מחוץ לסדר היום של הכנס, ויפרנסו בלי ספק מחקרים וכנסים נוספים עד שיהפכו כל אבן.

השועל והארנבת

"הסיפור הראשון שקראתי כילדה היה על שועל שגר בבית עשוי מקרח וארנבת שגרה במאורה באדמה. בקיץ הקרח נמס. השועל מח- פש מחסה במאורת הארנבת, ולאט לאט משת- לט עליה והופך מאורח לבעל הבית", מספרת